

Den här dagen...

Nu i dagarna är tryckfriheten, eller dess inskränkningar, åter på tapeten, då journalister runt om i världen hindras från att undersöka och rapportera i politiska frågor. I den fria världen ses tryck- och yttrandefrihet som grundläggande mänskliga rättigheter.

Under Gustaf III:s tid var dessa rättigheter fortfarande ovanliga och censuren omfattande i de flesta av den då kända världens länder. Men i år är det 255 år sedan Sverige blev först i världen med att lagskydda tryckfriheten.

Gustaf III uppmärksammas idag oftast för att 1789 ha inskränkt 1766 års förordning. Vi går inte in på anledningarna här. Men den här dagen, den 26 april 1774, fällde Gustaf III ett yttrande i Rådskammaren angående tryckfrihetsförordningen, som han då reviderade en första gång, eftersom 1772 års regeringsform som genomdrivits genom statskuppen samma år upphävt flera av grundlagarna sedan 1680. Frågan som kungen själv och rådet uttalade sig om gällde ”om Tryckfriheten är nyttig eller ej, på sätt som 1766 års Förordning den stadgar?”. Riksråden fick inkomma med sina yttranden, och den här dagen fällde även Gustaf III sitt. Delar av det citeras nedan.

I talet, som Gustaf III:s vana trogen är väl retoriskt utformat, svartmålas frihetstiden som en tid av split, oro och korruption – ett ofta förekommande stilmedel i politisk retorik och poesi vid tiden. Men det vittnar också om kungens omvittnade sanningsvurm och hans av upplysningen färgade tro på lag och rätt vilken under hans första regeringsår visade sig i medborgarnas rätt att, oaktat samhällsklass, fram bära sina klagomål och undringar direkt till kungens person.

Jag finner dem [yttrandena] instämma i den mening, att *Tryckfriheten är ej skadlig i gemen, men endast farlig genom dess missbruk.*

Missbruk är en följd af mänskliga svagheten; den finnes i de bästa inrättningar; skulle man ej tillåta någon nyttig inrättning, af farhåga för missbruk, som deraf kunde födas, blef aldrig något gagneligt gjordt i det allmänna. I en söndrad nation, delad i två åtskilda flockar af tänkande, af principer och intressen, sådan som den svenska varit, ansågs aldrig en sak lika å båda sidor, då han på någondera sidan var tvetydig. Tryckfriheten blef dock med en allmän glädje antagen, och törhända hafva Rikets Ständer ej sedan Souverainitetens afskaffande gjort någon stadge, för hvilken Nationen visat mera sin glädje, och som den då i synnerhet borde mer skatta. Detta skedde i en osäkerhets-tid, der ägande rätten som oftast blef af våld och egennyttia nedtrampad. Vårt närvarande Regeringssätt är bygd på *Frihet, Säkerhet* och *Proprietet*.

Under en sådan Regering bör hvar och en äga frihet att tänka, tala och skriva i allt, som ej strider mot Lagen och Rikets höghet.

Desse äro lika fredade i 1766 års Förordning, som i den allmänna Lagen; och om man har sett i dessa sednare åren utkomma oanständiga skrifter, så bör man ej tillskriva det Förordningen, men dess elaka handhafvande, i en tid då sjelfsväld och en arbiträr makt i menighetens händer gjorde allt osäkert och vacklande.

Dessa tider äro ej mer; Lagen kan nu handhafvas med den styrka som allmänna friden älskar, och för att ej återföras till dessa ohyggliga tider, fordras att Tryckfriheten, beskyddad och bibehållen, upplyser allmänheten om dess sannskyldiga väl, och låter ej Regenten vara okunnig om folkets tänkesätt.

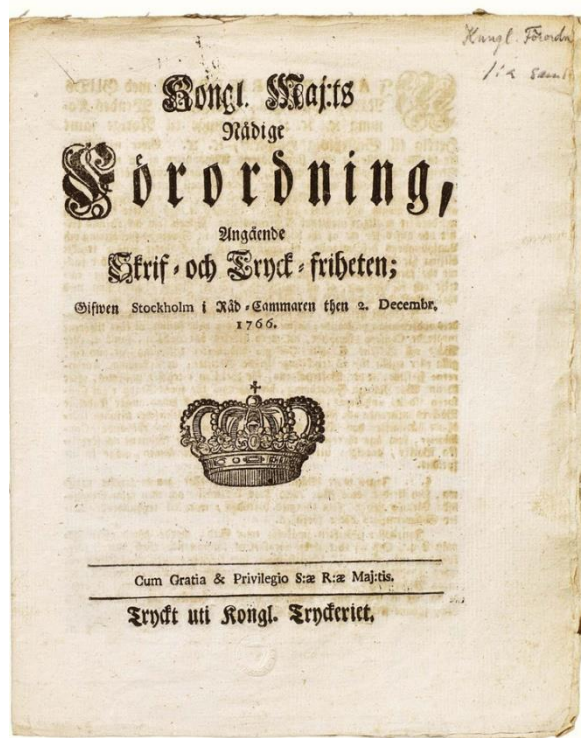
[---]

En Konung får genom Tryckfriheten veta sannigen, som man med mycken omsorg och ty värr! ofta nog med så mycken framgång för honom döljer. Embetsmän njuta den förmån, att emottaga väl förtjenta och oförfälskade beröm; eller ock äga de tillfälle, att upplysa allmänheten öfver falska uttydningar om dess göremål. Folket äger ändteligen den säkerheten, att frambära dess klagan; den trösten att sig beklaga, och ofta blifva öfvertygade om ofoget af dess klagan.

Utraget är hämtat ur *Oxenstiernas utgåva av Konung Gustaf III:s Samlade skrifter, del I*, och går att läsa i sin helhet på Litteraturbanken.se

Jennie Nell, ordförande

[Tips! Mer om den svenska tryckfriheten i historiskt perspektiv finns att läsa i bland annat *Riksdag, kaffebus och predikstol - frihetstidens politiska kultur 1766-1772*, red. Marie-Christine Skuncke & Henrika Tandefelt, 2003, eller på Riksarkivets och Stockholmskällans respektive hemsidor. På Litteraturbanken.se finner man hela förordningen från 1766 i faksimil med en tillhörande artikel om dess bakgrund och betydelse av Jonas Nordin.]

Den svenska tryckfrihetsförordningen från 1766. Källa: Litteraturbanken